

DOI: [10.32702/2307-2105-2020.1.4](https://doi.org/10.32702/2307-2105-2020.1.4)

УДК 338.48: 351: 39

*С. В. Захарін,
д. е. н., старший науковий співробітник,
Київський національний університет культури і мистецтв
ORCID: 0000-0002-1263-8170
С. В. Бебко,
к. е. н., Київський національний університет харчових технологій
ORCID: 0000-0002-0687-3801*

РОЗВИТОК СФЕРИ ТУРИЗМУ, КУРОРТІВ ТА ГОТЕЛЬНОГО ГОСПОДАРСТВА ЯК ОРГАНІЗАЦІЙНО- ЕКОНОМІЧНЕ ПІДГРУНТЯ ЗБЕРЕЖЕННЯ ТА ПОПУЛЯРИЗАЦІЇ НАЦІОНАЛЬНОЇ КУЛЬТУРНОЇ СПАДЩИНИ

*S. Zakharin
Doctor of Economic Sciences, Senior Science Specialist,
Kyiv National University of Culture and Arts
S. Bebko
Kyiv National University of Food Technologies*

DEVELOPMENT OF TOURISM, RESORT AND HOTEL ECONOMY AS AN ORGANIZATIONAL AND ECONOMIC UNDERSTANDING OF SAVINGS AND POPULARIZATION OF NATIONAL CULTURAL HERITAGE

У статті подано результати дослідження організаційно-економічного механізму розвитку сфери туризму, курортів та готельного господарства в контексті збереження та популяризації національної культурної спадщини. Подано класифікацію об'єктів національної культурної спадщини, що можуть брати участь в економічних відносинах. Зазначено, що робота із збереження та популяризації національної культурної спадщини має здійснюватися із використанням усіх доступних інструментів, у тому числі організаційно-економічних. Обґрунтовано, що розвиток національної сфери туризму, курортів та готельного господарства повинен виступати як чинник збереження та популяризації національної культурної спадщини. Проаналізовано нормативно-правову базу з питань збереження та популяризації національної культурної спадщини, а також з питань організації та провадження економічної діяльності у сфері туризму, курортів та готельного господарства. Подано економічну оцінку динаміці розвитку сфери туризму, курортів та готельного господарства в Україні, виявлено ключові тенденції розвитку ринку туристичних послуг в Україні. Узагальнено основні проблеми функціонування організаційно-економічного механізму державного регулювання діяльності у сфері туризму, курортів та готельного господарства. Відзначено, що ключовим напрямом державної політики підтримки розвитку сфери туризму мають

статі збереження та примноження національного туристичного потенціалу (який формується у тому числі на основі об'єктів національної культурної спадщини). В той же час зазначається, що об'єкти національної культурної спадщини як елементи туристичного показу потребують відповідної технологічної підготовки. Зазначено, що реформування механізму державної підтримки розвитку сфери туризму (у тому числі в контексті стимулювання екскурсійної діяльності, спрямованої на популяризацію об'єктів національної культурної спадщини) має здійснюватися на основі концепції сталого туризму, що визначена у документах міжнародних організацій. Зроблено висновок про доцільність прискорення імплементації ключових документів у сфері управління розвитком туризму, що розроблені провідними світовими та європейськими організаціями. Сформульовано пропозиції щодо формування ефективного організаційно-економічного механізму розвитку сфери туризму, курортів та готельного господарства в контексті збереження та популяризації національної культурної спадщини.

The article presents the results of the study of the organizational and economic mechanism of tourism, resorts and hospitality development in the context of preserving and promoting national cultural heritage. The classification of objects of national cultural heritage that can participate in economic relations is presented. It is stated that the work to preserve and promote national cultural heritage should be carried out using all available instruments, including organizational and economic ones. It is substantiated that the development of national tourism, resorts and hotels should act as a factor in preserving and promoting the national cultural heritage. The legal base on the conservation and promotion of the national cultural heritage, as well as on the organization and implementation of economic activities in the field of tourism, resorts and hotel management are analyzed. The economic estimation of the dynamics of development of tourism, resorts and hotel industry in Ukraine is given, the key tendencies of development of the tourist services market in Ukraine are revealed. The main problems of functioning of organizational and economic mechanism of state regulation of activity in the sphere of tourism, resorts and hotel management are generalized. It is pointed out that the key direction of the state policy of supporting the development of the tourism sector should be the preservation and enhancement of national tourism potential (which is formed including on the basis of objects of national cultural heritage). At the same time, it is noted that the objects of national cultural heritage as elements of tourist display require appropriate technological training. It is stated that the reform of the mechanism of state support for tourism development (including in the context of promotion of excursion activities aimed at the promotion of objects of national cultural heritage) should be carried out on the basis of the concept of sustainable tourism, which is defined in the documents of international organizations. It is concluded that it is expedient to accelerate the implementation of key documents in the field of tourism development management, developed by leading world and European organizations. The proposals on the formation of an effective organizational and economic mechanism for the development of tourism, resorts and hotels in the context of preserving and promoting the national cultural heritage are formulated.

Ключові слова: національна культурна спадщина; туризм; курорти; готельне господарство; економіка.

Keywords: national cultural heritage; tourism; resorts; hotel industry; economy.

Постановка проблеми у загальному вигляді та її зв'язок із важливими науковими чи практичними завданнями. Для будь-якої держави світу доволі значущою є проблема збереження та популяризації національної культурної спадщини. Для України актуальність цієї проблеми посилюється через порівняно невеликий досвід націотворення в межах суверенної національної держави, відсутність усталених практик та механізмів просування національної культурної спадщини у світовому медійному просторі, деяку «розмитість» культурного поля, загострення викликів ідентичності (що були частково сформовані під впливом зовнішніх чинників), і в значній мірі – через наявність фінансових проблем

(недосконалість механізму бюджетного адміністрування, недостатність та неефективність бюджетного фінансування заходів у сфері збереження та популяризації національної культурної спадщини). Вказані проблеми, згідно нашої гіпотези, доцільно вирішувати із застосуванням усіх можливих (доступних) інструментів, у тому числі організаційно-економічних важелів стимулювання розвитку сфери туризму, курортів та готельного господарства. Виходимо з того, що економічна діяльність суб'єктів господарювання сфери туризму, курортів та готельного господарства може створити певне економічне підґрунтя для фінансування окремих заходів щодо збереження та популяризації національної культурної спадщини. Цим пояснюється актуальність та значущість теми дослідження.

Аналіз останніх досліджень і публікацій, в яких започатковано розв'язання даної проблеми і на які спирається автор, виділення не вирішених раніше частин загальної проблеми, котрим присвячується означена стаття. Актуальні проблеми розвитку сфери туризму, курортів та готельного господарства України, посилення позитивного впливу на вказаний розвиток організаційно-економічних чинників, визначення перспективних інструментів підтримки функціонування туристичної інфраструктури перебувають у полі зору провідних науковців. Плідно працюють над цією проблематикою Антоненко В., Гаврилюк А., Зараховський О., Субота М., Ткаченко Т. [1, 2, 6, 11, 12] та інші науковці. Зокрема, вченими визначено методологію формування пріоритетів державної політики у сфері туризму, курортів та готельного господарства; визначено умови сталого розвитку сфери туризму; опрацьовано міжнародний досвід стимулювання туристичної діяльності. Натомість в сучасних умовах, які характеризуються розбалансованістю господарської системи, виникає необхідність досліджень впливу сфери туризму, курортів та готельного господарства на так звані «позаекономічні» складові життєдіяльності суспільства, у тому числі щодо збереження та популяризації національної культурної спадщини. Адже відомо, що туристична діяльність нерідко базується на використанні об'єктів екскурсійного показу, значна частина яких є об'єктами національної культурної спадщини. Відтак, виникає необхідність поглибленого дослідження організаційно-економічних чинників розвитку сфери туризму, курортів та готельного господарства в контексті необхідності збереження та популяризації національної культурної спадщини. За таких обставин, слід пристати до висновку, що існує необхідність виділення напрямів реформування механізму використання сфери туризму, курортів та готельного господарства як одного із чинників збереження та популяризації національної культурної спадщини, виявлення перспектив та можливих векторів зростання зазначеної сфери.

Формулювання цілей статті (постановка завдання). Мета статті – подати результати дослідження організаційно-економічного механізму розвитку сфери туризму, курортів та готельного господарства в контексті збереження та популяризації національної культурної спадщини.

Вклад основного матеріалу дослідження з повним обґрунтуванням отриманих наукових результатів. Національна культурна спадщина – це сукупність успадкованих від попередніх поколінь об'єктів культурної спадщини, у тому числі матеріальних і нематеріальних, що виступають одночасно як результат духовної та матеріальної діяльності [5]. У науковій літературі [6; 10] та нормативно-правовій базі [5] подано класифікацію об'єктів національної культурної спадщини. З економічної точки зору, за типами об'єкти культурної спадщини поділяються на:

– споруди (витвори) – твори архітектури та інженерного мистецтва, твори монументальної скульптури та монументального малярства, археологічні об'єкти, печери з наявними свідченнями життєдіяльності людини, будівлі або приміщення в них, що зберегли автентичні свідчення про визначні історичні події, життя та діяльність відомих осіб;

– комплекси (ансамблі) – топографічно визначені сукупності окремих або поєднаних між собою об'єктів культурної спадщини;

– визначні місця – зони або ландшафти, природно-антропогенні витвори, що донесли до нашого часу цінність з археологічного, естетичного, етнологічного, історичного, архітектурного, мистецького, наукового чи художнього погляду.

За видами об'єкти культурної спадщини поділяються на:

– археологічні – рештки життєдіяльності людини (нерухомі об'єкти культурної спадщини: городища, кургани, залишки стародавніх поселень, стоянок, укріплень, військових таборів, виробництв, іригаційних споруд, шляхів, могильники, культові місця та споруди, їх залишки чи руїни, мегаліти, печери, наскельні зображення, ділянки історичного культурного шару, поля давніх битв, а також пов'язані з ними рухомі предмети), що містяться під земною поверхнею та під водою і є невідторним джерелом інформації про зародження і розвиток цивілізації;

– історичні – будинки, споруди, їх комплекси (ансамблі), окремі поховання та некрополі, місця масових поховань померлих та померлих (загиблих) військовослужбовців (у тому числі іноземців), які загинули у війнах, внаслідок депортації та політичних репресій на території України, місця бойових дій, місця загибелі бойових кораблів, морських та річкових суден, у тому числі із залишками бойової техніки, озброєння, амуніції тощо, визначні місця, пов'язані з важливими історичними подіями, з життям та діяльністю відомих осіб, культурою та побутом народів;

– об'єкти монументального мистецтва – твори образотворчого мистецтва: як самостійні (окремі), так і ті, що пов'язані з архітектурними, археологічними чи іншими пам'ятками або з утворюваними ними комплексами (ансамблями);

– об'єкти архітектури та містобудування – окремі архітектурні споруди, а також пов'язані з ними твори монументального, декоративного та образотворчого мистецтва, які характеризуються відзнаками певної культури, епохи, певних стилів, традицій або авторів; природно-архітектурні комплекси (ансамблі), історичні центри, вулиці, квартали, площі, залишки давнього розпланування та забудови, що є носієм певних містобудівних ідей;

– об'єкти садово-паркового мистецтва – поєднання паркового будівництва з природними або створеними людиною ландшафтами;

– ландшафтні – природні території, які мають історичну цінність;

– об'єкти науки і техніки – унікальні промислові, виробничі, науково-виробничі, інженерні, інженерно-транспортні, видобувні об'єкти, що визначають рівень розвитку науки і техніки певної епохи, певних наукових напрямів або промислових галузей.

Варто відзначити, що кожен із перерахованих типів та видів об'єктів культурної спадщини може бути, за дотримання певних умов, одночасно і об'єктом туристичного показу, тобто брати участь в економічних відносинах.

У той же час відсутність чіткої державної політики відносно охорони культурних і історичних цінностей приводить до занепаду і знищення безцінної спадщини, а відтак – до втрати інтересів туристів до об'єктів культурної спадщини. Найбільш яскраво це проявляється у сегменті замків (замкових споруд), переважна більшість яких знаходиться у непридатному або аварійному стані.

В рамках реалізації національної політики кожна держава намагається здійснювати заходи, спрямовані на збереження та популяризацію національної культурної спадщини, як всередині країни, так і на світовій арені [6, с.36]. Вказана робота виступає елементом патріотичного виховання громадян, просування оригінальних ідей і технологій, укріплення національної самоідентичності, а також потужним засобом захисту та просування національних інтересів. В той же час в Україні, на жаль, не використовуються апробовані світовим досвідом інструменти (у тому числі організаційно-економічні), за допомогою яких можливе ефективне здійснення заходів із збереження та популяризації національної культурної спадщини.

Згідно нашої позиції, робота із збереження та популяризації національної культурної спадщини має здійснюватися із використанням усіх доступних інструментів, у тому числі організаційно-економічних. Найбільш наочно вказаний підхід проявляється у залученні до реалізації заходів із збереження та популяризації національної культурної спадщини суб'єктів господарювання сфери туризму, курортів та готельного господарства. Здійснюючи мандрівки, туристи (споживачі туристичних послуг) нерідко відвідують різноманітні екскурсії, які в більшості базуються на огляді об'єктів культурної спадщини [1, с.69]. Окрім того, існує чимало прикладів, коли об'єкти культурної спадщини (зокрема, замкові споруди) виступають стимулятором для розвитку сфери туризму, курортів та готельного господарства у певній локації.

Виходимо з того, що розвиток індустрії подорожувальних здатен стимулювати інтерес громадян (споживачів туристичного продукту) до матеріальних та нематеріальних об'єктів національної культурної спадщини, а відтак – до вивчення традицій, літератури, історії відповідного народу. В той же час, з іншого боку, національна культурна спадщина, якщо вона є популярною у світі, здатна стимулювати розвиток сфери туризму. У першу чергу це проявлятиметься через реалізацію інвестиційних проектів з розбудови готельно-туристичної, відпочинкової, ресторанної та транспортної інфраструктури, що врешті-решт каталізує економічне зростання та підвищення якості життя місцевого населення [9, с.55].

В цьому контексті завданням органів економічного регулювання є створення та запровадження інструментів, які здатні стимулювати підприємців сфери туризму, курортів та готельного господарства до фінансування заходів у сфері збереження та популяризації об'єктів національної культурної спадщини.

В Україні сформовано значні можливості для сталого розвитку сфери туризму і курортів, що пояснюється наявністю значного туристичного потенціалу (природні об'єкти, рекреаційні ресурси, вигідне економіко-географічне становище, курортна база, нагромаджена у радянський період та ін.) [2, с.107]. Особливості географічного розташування та рельєфу, сприятливий клімат, багатство природно-ресурсного, історико-культурного та туристично-рекреаційного потенціалу створюють можливості для інтенсивного розвитку багатьох видів і внутрішнього, і іноземного туризму [12, с.298]. В той же час Україна поки що не належить до світових лідерів за кількістю відвідань туристами. В Україні сфера туризму розвивається мляво, що пов'язано в першу чергу з невисоким рівнем доходів громадян, а також загальною низькою інвестиційною привабливістю національної економіки [9, с.59]. Окрім того, розвиток сфери туризму і курортів стримується недостатнім рівнем розвитку інфраструктури, невідповідністю закладів розміщення світовим стандартам, технічною відсталістю туристичних операторів, недосконалістю нормативно-правового забезпечення туристичної та екскурсійної діяльності [3, с.35].

У нормативно-правових актах з питань регулювання туристичної та екскурсійної діяльності, у тому числі у Законі України «Про туризм» [4], положення щодо розвитку сфери туризму в контексті популяризації національної культурної спадщини або відсутні, або зафіксовані фрагментарно та декларативно.

Згідно статті 6 Закону України «Про туризм» [4], охорона культурної спадщини та довілля, забезпечення духовних потреб громадян, збереження об'єктів туристичного показу проголошено

ключовими цілями державного регулювання в галузі туризму. У статті 12 Закону України «Про туризм» [4] задекларовано, що для забезпечення охорони туристичних ресурсів України, їх збереження та відновлення, раціонального використання, забезпечення безпеки туризму, конституційних прав громадян на відпочинок та інших прав громадян, патріотичного виховання органами державної влади та органами місцевого самоврядування в межах їх повноважень затверджуються державні цільові, регіональні та інші програми розвитку туризму. Програми розвитку туризму затверджуються з метою реалізації довгострокових пріоритетів країни в галузі туризму і становлять комплекс взаємопов'язаних правових, економічних та організаційних заходів, спрямованих на реалізацію конституційних прав громадян, розвиток туристичної галузі. Державні цільові регіональні та інші програми розвитку туризму повинні передбачати заходи щодо забезпечення безпеки в галузі туризму.

У затвердженій Урядом Концепції Державної цільової програми розвитку туризму та курортів на період до 2022 року недостатню увагу приділено застосуванню сучасних економічних інструментів розвитку курортів та курортних територій. За висновком фахівців [1; 2; 3; 6; 10], визначені авторами Концепції варіанти розв'язання проблемних питань є декларативними і в певних пунктах не ґрунтуються на вимогах законодавчих та інших нормативно-правових актів. У Концепції лише фрагментарно вказано очікувані результати виконання Державної цільової програми розвитку туризму та курортів на період до 2022 року.

В межах реалізації соціально-економічної політики держава (органи державного регулювання) мають вживати заходів, спрямованих на підтримку розвитку сфери туризму, зокрема екскурсійної діяльності. Згідно нашої оцінки, нині організаційно-економічний механізм державної підтримки розвитку сфери туризму, курортів та готельного господарства в цілому є недосконалим. Переважна більшість законодавчих норм, що визначають цілі, напрями та механізми державного регулювання у сфері туризму, носять декларативний характер і в умовах української дійсності не створюють бажаних позитивних правових наслідків. Окрім того, наявні пропозиції щодо активізації туристичної діяльності не передбачають застосування економічних інструментів стимулювання відвідувань туристами об'єктів культурної спадщини.

Проаналізуємо динаміку окремих показників розвитку сфери туризму, курортів та готельного господарства в Україні. Кількість суб'єктів туристичної діяльності у 2018 р. порівняно з 2017 р. зросла з 1743 од. до 1833 од. [13], тобто на 90 од., або на 5,2%. Відповідно, зростали показники середньооблікової кількості штатних працівників (на 9,1%), отриманого доходу від надання туристичних послуг (на 14,1%) та ін.

У 2016-2018 рр. також зафіксовано збільшення туристичного потоку (без урахування тимчасово окупованих територій). В той же час із вказаними тенденціями не корелюють обсяги туристів, обслугованих туроператорами та турагентами (тобто, так званих «організованих туристів»). Приміром, у 2004-2005, 2010 та 2015 рр. кількість туристів зростала, натомість кількість «організованих туристів» зменшувалася [13]. Це пов'язано із зростанням обізнаності населення у здійсненні туристичних формальностей, а також у стрімкому зростанні економічного сегменту індустрії подорожувань (усе більша кількість туристів прагне самостійно здійснювати туристичні формальності, включно із бронюванням послуг засобів розміщення, купівлею квитків, організацією екскурсій тощо).

Вказані тенденції вказують на зростання ємності ринку туристичних послуг в Україні у 2018 р., що є закономірним наслідком зростання платоспроможного попиту на туристичні продукти. В свою чергу, зростання платоспроможного попиту на туристичні продукти пояснюється зростанням реальних доходів населення, а також в деякій мірі лібералізацією візового режиму, що приваблює іноземних туристів.

Стрімке збільшення обсягу наданих туристичних послуг суб'єктами туристичної діяльності зумовлено, окрім іншого, підвищенням вартості одного турс-дня протягом останніх років (через інфляцію) та подовженням тривалості подорожі (внаслідок зростання запитів «організованих туристів» до якості туристичного обслуговування) [1, с.77].

Вказане об'єктивно створює належні соціально-економічні умови для зростання результативності збереження та популяризації національної культурної спадщини, у тому числі в частині через реалізацію механізмів туристичного показу.

Результати аналізу статистичних показників дає підставу зробити висновок, що інтерес до України та об'єктів туристичного показу (а значна частина з них – об'єкти культурної спадщини) з боку іноземних та внутрішніх туристів зростає. В той же час слід розуміти, що розвиток офіційного (формального) туристичного ринку в більшій мірі залежить від динаміки кількості туристів, що отримали послуги у туроператорів та тур агентів [7, с.54]. Протягом 2016-2018 рр. кількість туристів, обслугованих туроператорами та турагентами, зростала, причому аналогічна тенденція зафіксована у сегменті в'їзного та виїзного туризму. Дуже важливо, аби ця тенденція була підкріплена відповідним збільшенням обсягів екскурсій до об'єктів культурної спадщини. У сегменті внутрішнього туризму у 2018 р. зафіксовано падіння кількості туристів, що отримали послуги у туроператорів та турагентів, що пов'язане, на нашу думку, з орієнтацією споживачів на отримання туристичних послуг без звернення до туроператорів та турагентів.

Матеріальна-технічна база туристичного ринку характеризується у першу чергу наявністю сучасних об'єктів туристичної інфраструктура, ключовим елементом якої є колективні засоби розміщування (готелі, пансіонати тощо). Динаміка кількості колективних засобів розміщування у 2018 р. порівняно з 2017 р. є

позитивною (хоча у 2015-2017 рр. спостерігалось падіння показника), при цьому кількість місць у цих засобах знизилася [13]. Вказане пов'язане з тенденцією виведення (видалення) місць із засобів з аварійними та непридатними приміщеннями, або без належного облаштування, що стало закономірним наслідком підвищення вимогливості споживачів до якості обслуговування, про що повідомлялося у науковій літературі [8, с.301]. Слід звернути увагу, що показник кількості осіб, які відвідували колективні засоби розміщення, протягом 2015-2019 рр. зростає. Однак, в цілому матеріально-технічна база підприємств сфери туристичної інфраструктури (готелі та інші засоби розміщення, заклади харчування, заклади санаторно-курортного господарства та ін.) не відповідає світовому рівню [12, с.163]. Вказане об'єктивно знижує конкурентоспроможність національного туристичного продукту.

Перлиною сфери туризму і курортів України є санаторно-курортні та оздоровчі заклади. Курортна інфраструктура України є доволі розвинутою, створювалася в радянський період з орієнтацією на задоволення попиту споживачів із усіх радянських республік. В Україні є усі типи відомих мінеральних лікувальних вод [11, с.30]. В Україні фактично функціонує понад 100 курортів та курортних територій, санаторно-курортні заклади відкрито у всіх регіонах.

Кількість санаторно-курортних закладів (у т.ч. санаторіїв та санаторіїв-профілакторіїв) протягом 2015-2018 рр. скорочується. Не відповідають сучасним стандартам асортимент та якість курортних послуг, що їх надають більшість санаторно-курортних закладів. Внаслідок відсутності капітальних інвестицій збільшується фізичний та моральний знос лікувального обладнання, що використовується санаторно-курортними закладами [9, с.55].

В межах реалізації соціально-економічної політики держава (органи державного регулювання) мають вживати заходів, спрямованих на підтримку розвитку сфери туризму, зокрема екскурсійної діяльності. Згідно нашої оцінки, нині організаційно-економічний механізм державної підтримки розвитку сфери туризму, курортів та готельного господарства в цілому є недосконалим. Переважна більшість законодавчих норм, що визначають цілі, напрями та механізми державного регулювання у сфері туризму, носять декларативний характер і в умовах української дійсності не створюють бажаних позитивних правових наслідків. Окрім того, наявні пропозиції щодо активізації туристичної діяльності не передбачають застосування економічних інструментів стимулювання відвідувань туристами об'єктів культурної спадщини.

На розвиток сфери туризму, туристичної та екскурсійної діяльності негативно впливають недостатнє фінансування заходів у сфері некомерційного просування національного туристичного продукту та національної культурної спадщини; низька активність українських учасників на міжнародних туристичних та культурних виставках (у тому числі через відсутність державної підтримки виставкової діяльності); неефективність системи контролю за екскурсійною діяльністю із використанням визнаних міжнародних стандартів (в Україні працює значна кількість «неофіційних» екскурсиводів, які нерідко надають перекручену інформацію про об'єкти національної культурної спадщини); відсутність раціональної системи державного управління туризмом у регіонах, а також в місцях компактного розміщення об'єктів національної культурної спадщини; недостатній рівень інвестиційного та інноваційного забезпечення розвитку сфери екскурсійного обслуговування, що проявляється, зокрема, у слабкому застосуванні на об'єктах культурної спадщини інтерактивних технологій тощо [2; 3; 7; 8; 11; 12].

Ситуація, що склалася у туристичній сфері, потребує розробки та реалізації в першу чергу заходів, спрямованих на подолання кризових явищ та інтенсифікації виробництва національного туристичного продукту із забезпеченням належного рівня якості [2, с.108]. Основою для здійснення таких заходів має стати формування цілеспрямованої державної політики у сфері туризму з визначенням пріоритетів її розвитку, посилення економічних інструментів при реалізації механізмів регулювання туристичної діяльності, збільшення ефективності презентації та популяризації об'єктів національної культурної спадщини. При цьому слід врахувати об'єктивну неможливість достатнього фінансування стратегії розвитку туризму за рахунок бюджету через загальну фінансову кризу у державі. Серед варіантів вирішення цієї проблеми можемо запропонувати залучення міжнародної технічної допомоги, використання можливостей грантового фінансування, залучення ресурсів приватного сектора (у тому числі на основі застосування механізмів державно-приватного партнерства).

На нашу думку, державна підтримка розвитку сфери туризму, туристичного та екскурсійного обслуговування, враховуючи особливості об'єкту регулювання, має здійснюватися на основі програмно-цільового методу управління, який передбачає розробку Державної цільової комплексної програми із встановленням відповідних критеріїв результативності. Така програма має передбачати реалізацію низки заходів, спрямованих на адаптацію сфери туризму до наявних викликів, підвищення рівня відвідування об'єктів національної культурної спадщини, стимулювання впровадження передових технологій показу та презентації на таких об'єктах, підготовку відповідних кадрів, забезпечення доступу до інформації про об'єкти культурної спадщини на основних мовах світу, організацію підготовки кадрів відповідної кваліфікації, забезпечення гармонійного розвитку туристичного ринку та об'єктів національної культурної спадщини на основі врахування інтересів держави, громади, підприємців та туристів.

Ключовим напрямом державної політики підтримки розвитку сфери туризму мають стати збереження та примноження національного туристичного потенціалу (який формується у тому числі на основі об'єктів національної культурної спадщини).

В контексті нашого дослідження слід особливо підкреслити, що об'єкти національної культурної спадщини як елементи туристичного показу потребують відповідної технологічної підготовки. У вирішенні цього завдання слід спиратися на світовий досвід, враховувати кращі напрацювання науковців відповідного профілю, використовувати можливості інструментарію міжнародної технічної допомоги. Окрім того, вказана робота може результативно здійснюватися, на нашу думку, на основі застосування механізмів державно-приватного партнерства. Позитивний досвід з цього приводу напрацьований Львівською обласною державною адміністрацією та львівськими підприємцями.

На нашу думку, реформування механізму державної підтримки розвитку сфери туризму (у тому числі в контексті стимулювання екскурсійної діяльності, спрямованої на популяризацію об'єктів національної культурної спадщини) має здійснюватися на основі концепції сталого туризму, що визначена у документах міжнародних організацій. Слід здійснити імплементацію ключових документів у сфері управління розвитком туризму, що розроблені провідними світовими та європейськими організаціями. Важливим елементом цієї роботи є результативне використання об'єктів національної культурної спадщини як перспективних об'єктів туристичного показу.

Висновки з даного дослідження і перспективи подальших розвідок у даному напрямі. Інтерес до України та об'єктів туристичного показу (а значна частина з них – об'єкти культурної спадщини) з боку іноземних та внутрішніх туристів зростає. Дуже важливо закріпити цю позитивну тенденцію.

Проведене дослідження дало можливість сформулювати рекомендації щодо перспективних заходів, спрямованих на підтримку розвитку сфери туризму, курортів та готельного господарства в контексті залучення потенціалу об'єктів національної культурної спадщини:

- оптимізація структури управління сферою туризму на національному та регіональному рівнях, а також в місцях компактного розміщення об'єктів національної культурної спадщини;
- залучення міжнародної технічної допомоги для підвищення рівня технологічної готовності об'єктів національної культурної спадщини до туристичного показу;
- активізація реалізації грантових програм, спрямованих на підтримку та розвиток об'єктів національної культурної спадщини як привабливих об'єктів туристичного показу;
- широке впровадження програм державно-приватного партнерства у сфері туризму, особливо в частині залучення об'єктів національної культурної спадщини до туристичного показу;
- імплементація документів ЄС у сфері популяризації національної культурної спадщини;
- широке залучення наукових установ та наукових колективів до наукового обґрунтування реалізації заходів із збереження та популяризації національної культурної спадщини на основі використання організаційно-економічних інструментів розвитку сфери туризму, курортів та готельного господарства;
- забезпечення повноцінної реалізації законодавчих норм про державну підтримку сумлінної туристичної діяльності, у тому числі в сегменті внутрішнього туризму, який орієнтований на популяризацію об'єктів національної культурної спадщини.

Обґрунтовано, що реформування механізму державної підтримки розвитку сфери туризму (у тому числі екскурсійної діяльності) доцільно здійснювати на основі концепції сталого туризму, що визначена у документах міжнародних організацій. Необхідно здійснити імплементацію ключових документів у сфері управління розвитком туризму, що розроблені провідними світовими та європейськими організаціями. При цьому слід взяти до уваги, що одним із результатів вказаного завдання стане раціональне використання об'єктів національної культурної спадщини як перспективних об'єктів туристичного показу.

Державна підтримка розвитку сфери туризму, курортів та готельного господарства, враховуючи особливості об'єкту регулювання, має здійснюватися на основі програмно-цільового методу управління. Відтак, необхідно розробити відповідну Державну цільову комплексну програму (ДЦКП), встановивши відповідні критерії результативності її реалізації. Вказана програма має передбачати реалізацію низки заходів, в тому числі в частині підвищення рівня відвідування об'єктів національної культурної спадщини, стимулювання впровадження сучасних технологій показу та презентації на таких об'єктах, залучення інвестицій до реалізації робіт із збереження та популяризації об'єктів національної культурної спадщини. Ключовим напрямом державної політики підтримки розвитку сфери туризму, курортів та готельного господарства мають стати збереження та примноження національного туристичного потенціалу (який формується у тому числі на основі залучення об'єктів національної культурної спадщини).

Перспективними є механізми державно-приватного партнерства в частині популяризації національної культурної спадщини через підвищення туристичних потоків.

У подальшому мають бути виконані дослідження з розробки методології обґрунтування ефективності економічних рішень у сфері збереження та популяризації національної культурної спадщини для іноземних та внутрішніх туристів.

Список літератури.

1. Антоненко В., Хуткий В. Самостійний туризм як альтернатива організованого туризму: переваги, виклики, загрози. Вісник Київського національного університету культури і мистецтв. Серія «Туризм». 2018. № 2. С. 67-81.
2. Антоненко В.С., Антонішин А.П., Попович С.І. Організаційно-правові, економічні та соціальні чинники розвитку сфери туризму і курортів в Україні. Modern Science. 2019. № 3. С.105-112.

3. Гаврилюк А. Державна регіональна політика у сфері туризму України. Вісник Київського національного університету культури і мистецтв. Серія «Туризм». 2019. № 1. Том 2. С. 32-39.
4. Закон України «Про туризм» [електронний ресурс]. – доступний з: <https://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/324/95-вр>
5. Закон України «Про охорону культурної спадщини» [електронний ресурс]. – доступний з: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1805-14>
6. Зараховський О. Концепції використання нерухомих об'єктів культурної спадщини як туристично-екскурсійного ресурсу. Вісник Київського національного університету культури і мистецтв. Серія «Туризм». 2018. № 2. С. 34-45.
7. Захарін С., Байков М. Формування інтелектуального капіталу як орієнтир управління комерційною діяльністю туристичного підприємства. Молодий вчений. 2015. № 9. С. 50-62.
8. Захарін С.В. Сталий розвиток сфери туристичних послуг: глобальні тенденції, міжнародна взаємодія, уроки для України / Захарін С.В., Соболев В.П., Мельник Ю.Р. // Економічний вісник університету. - 2013. - № 20/3. - С. 297-303.
9. Захарін С.В. Бюджетна політика інвестиційної активності. Економіка і прогнозування. 2008. № 1. С.50-62.
10. Сапельнікова Н., Никончук О. Формування концептуальних засад поживлення процесів крос-культурних відносин на засадах туристичної діяльності. Вісник Київського національного університету культури і мистецтв. Серія «Туризм». 2018. № 2. С. 24-33.
11. Субота М.В. Інноваційні підходи до стимулювання розвитку курортів / М.В.Субота // Проблеми науки. – 2012. - № 12. – С. 28-32.
12. Ткаченко Т.І. Сталий розвиток туризму: теорія, методологія, реалії бізнесу / Т.І.Ткаченко [монографія]. – К.: КНТЕУ, 2009. – 463 с.
13. Туризм в Україні / Державна служба статистики України. [електронний ресурс]. – доступний з: ukrstat.gov.ua

References.

1. Antonenko, V. And Khutkyj, V. (2018). «Independent tourism as an alternative to organized tourism: advantages, challenges, threats». *Visnyk Kyivs'koho natsional'noho universytetu kul'tury i mystetstv. Seriiia «Turyzm»*, vol. 2. pp. 67-81.
2. Antonenko, V.S. Antonishyn, A.P. and Popovych S.I. (2019). «Organizational and legal, economic and social factors of development of tourism and resorts in Ukraine», *Modern Science*, vol.3., pp.105-112.
3. Havryliuk, A. (2019). Derzhavna rehional'na polityka u sferi turyzmu Ukrainy. *Visnyk Kyivs'koho natsional'noho universytetu kul'tury i mystetstv. Seriiia «Turyzm»*, vol.1, pp. 32-39.
4. The Verkhovna Rada of Ukraine (1995), The Law of Ukraine «About tourism», available at: <https://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/324/95-вр> (Accessed 10 January 2020).
5. The Verkhovna Rada of Ukraine (2000), The Law of Ukraine «On the protection of cultural heritage», available at: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1805-14> (Accessed 10 January 2020).
6. Zakhov's'kyj, O. (2018), «Concepts of using immovable cultural heritage as a touristic resource», *Visnyk Kyivs'koho natsional'noho universytetu kul'tury i mystetstv. Seriiia «Turyzm»*, vol.2, pp. 34-45.
7. Zakharin, S. and Bajkov, M. (2015), «Formation of intellectual capital as a guide for the management of commercial activity of a tourist enterprise», *Molodyj vchenyj*, vol.9, pp. 50-62.
8. Zakharin, S.V., Sobol, V.P. and Mel'nyk Y.R. (2013), «Sustainable development of tourism services: global trends, international interaction, lessons for Ukraine», *Ekonomichnyj visnyk universytetu*, vol.20/3, pp. 297-303.
9. Zakharin, S.V. (2018), «Budget policy of investment activity», *Ekonomika i prohnozuvannia*, vol.1, pp.50-62.
10. Sapel'nikova, N. and Nykonchuk, O. (2018), «Formation of conceptual bases for revitalization of processes of cross-cultural relations on the basis of tourism activity». *Visnyk Kyivs'koho natsional'noho universytetu kul'tury i mystetstv. Seriiia «Turyzm»*, vol.2, pp. 24-33.
11. Subota, M.V. (2012), «Innovative approaches to stimulate resort development», *Problemy nauky*, vol.12, pp. 28-32.
12. Tkachenko, T.I. (2009), *Stal'nyj rozvytok turyzmu: teoriiia, metodolohiia, realii biznesu* [Sustainable tourism development: theory, methodology, business realities], KNTEU, Kyiv, Ukraine.
13. The official site of the State Statistics Service of Ukraine (2020), «Tourism in Ukraine», available at: ukrstat.gov.ua (Accessed 4 January 2020).

Стаття надійшла до редакції 10.01.2020 р.